

Г.О. Олійник *

ХРОНОЛОГІЧНІ ЛАНЦЮЖКИ ТИПІВ НАМИСТИН З ЖІНОЧИХ ПІЗНЬОСАРМАТСЬКИХ ПОХОВАНЬ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СТЕПУ

У статті описується процес створення хронологічних ланцюжків з жіночих пізньосарматських поховань східноєвропейського Степу, який складався з декількох етапів. Це дозволило виокремити 33 хронологічних та регіональних ланцюжки, що доводить спроможність намисто відігравати роль регіонально-хронологічних маркерів у цих похованнях.

Ключові слова: пізньосарматська культура, намистини, типи, жіночі поховання, датування, хроноланцюги, маркери.

Численною категорією знахідок в жіночих пізньосарматських похованнях є намисто, яке, завдяки своїй масовості, стандартизованості та показності, може відігравати роль хроноіндикаторів.

Уперше в розробці хронології сарматської культури намистини використав А.С. Скрипкін (Скрипкін 1990, с. 74–88, 112–117), а згодом А.А. Стоянова (Стоянова 2004) та О.С. Дзнеладзе (Дзнеладзе 2016), які запозичили схему Є.М. Алексеевої і використали для датувань «метод вудки» (Клейн 2014, с. 246).

Наведені схеми, попри їх повноту та зручність у користуванні, показали, що датування типів намистин з використанням методу аналогій не дає змоги перетворити кожен окремий тип на самостійний хронологічний індикатор. Ймовірним шляхом вирішення цієї проблеми вбачається датування комплексів не окремими типами, а їх комбінаціями. Таким чином, мета статті полягає у створенні хронологічних ланцюжків типів намистин. Для максимальної коректності результату необхідно аналізувати поховання з повним інвентарним набором.

Виходячи з цього, були обрані такі критерії відбору поховань:

1) поховання має належати пізньосарматській культурі;

2) походити з території східноєвропейського степу у межах сучасних Угорщини, Румунії, Молдови, України та Російської Федерації;

3) повинно бути непограбованим та не зруйнованим;

4) серед поховального інвентарю мають міститися надійні хроноіндикатори;

5) має бути жіночим (стать похованої визначена авторами розкопок або антропологами);

6) серед поховального інвентарю має міститися намисто.

Джерельну базу дослідження склали 39 пізньосарматських поховань (рис. 1), що містили більш як 7050 екземплярів намистин: Абганеро-во II, к. 13, п. 1 (Дьяченко, Блохин, Шинкарь 1995, с. 101–104); Бокани, п. 5, п. 6, п. 9, п. 10, п. 17 (Федоров 1956, с. 49–65); Височино V, к. 2, п. 2 (Беспалый, Лукьяшко 2008, с. 63–64); Джармата II, п. 26 (Grumeza 2014, с. 196–198); Дивізія, к. 2, п. 1 (Субботин, Дзиговский 1990, с. 2–4); Дружне, склеп 18, п. В; м. 21, п. Е; м. 24; склеп 58, п. С; склеп 66, п. А; склеп 66, п. В; м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус); м. 67, пв. підбій, п. 2; м. 73, пв. підбій, п. В; м. 73, пд. підбій, п. D; склеп 78, п. D; склеп 84, п. А, D (Храпунов 2002, с. 18–22, 27–36); Дудештій-Векь, п. 2 (Grumeza 2014, с. 178); Лучисте, склеп 55, п. 2 (Айбабин, Хайрединова 1997, с. 279–281); Мако-Пап-хат I, п. 2, п. 14 (Gulyás 2012, с. 253–255, 258–259); Мічуринське, склеп 1, п. 1 (Мульд 2001, с. 51–66); Нагавський II, к. 11, п. 1 (Мыськов, Сергацков 1994, с. 179–182); Нейзац, склеп 17, п. 1, п. 2 (Храпунов, Мульд 2004 13, с. 299–326); м. 103 (два похованих); м. 208, п. 1, п. 2 (Храпунов 2007, с. 31–55); м. 156 (Храпунов 2003, с. 343–346); Новоолександрівка I, к. 20, п. 1 (Беспалый 1990, с. 217–220); Пашкани, п. 1 (Гросу 1983, с. 31–35); Трушень, п. 1 (Vornic, Tabuncic 2008, с. 179–185); Хунедоара-Тімішане, п. 17 (Grumeza 2014, с. 207–208); Чотири брати к. 3, п. 7 (Мошкова 1978, с. 71–77).

Намистини, що походять з комплексів, залучених до дослідження, були попередньо систематизовані. За формою намистин виділено

* ОЛІЙНИК Ганна Олександрівна — аспірантка кафедри археології та етнології України Одеського національного університету ім. І.І Мечникова, aniaoleinyk@gmail.com

Рис. 1. Карта-схема жіночих пізньосарматських поховань з території Східно-Європейського Степу, залучених до дослідження: 1 — Абганерово II к. 13, п. 1; 2—6 — Бокани п. 5, п. 6, п. 9, п. 10, п. 17; 7 — Височино V к. 2, п. 2; 8 — Джармата II п. 26; 9 — Дивізія к. 2, п. 1; 10—22 — Дружне склеп 18, п. В; м. 21, п. Е; м. 24; склеп 58, п. С; склеп 66, п. А; склеп 66, п. В; м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус); м. 67, пв. підбій, п. 2; м. 73, пв. підбій, п. В; м. 73, пд. підбій, п. D; склеп 78, п. D; склеп 84, п. А, п. D; 23 — Дудештій-Веки п. 2; 24 — Лучисте склеп 55, п. 2; 25—26 — Мако-Пап-хат I п. 2, п. 14; 27 — Мічурінське склеп 1, п. 1; 28 — Нагавський II к. 11, п. 1; 29—34 — Нейзац склеп 17, п. 1, п. 2; м. 103 (два похованих); м. 156; м. 208, п. 1, п. 2; 35 — Новоолександрівка I к. 20, п. 1; 36 — Пашкани п. 1; 37 — Трушень п. 1; 38 — Хунедоара-Тімішане п. 17; 39 — Чотири брати к. 3, п. 7

95 типів (позначаються арабськими цифрами), об'єднані в 10 класів (позначаються римськими цифрами) за кольором: I — безбарвні (Б); II — білі (Біл); III — чорні (Чор); IV — червоні (Чер); V — помаранчові (П); VI — жовті (Ж); VII — зелені (З); VIII — блакитні (Блак); IX — сині (С); X — фіолетові (Ф).

Процес створення ланцюжків складався з декількох етапів.

На першому етапі із загальної кількості поховань було відібрано комплекси з мінімально двома типами намистин в кожному. Цим умовам відповідають 36 комплексів: Абганерово II к. 13 п. 1; Бокани п. 5, 6, 9, 10, 17; Височино V к. 2 п. 2; Джармата II п. 26; Дивізія к. 2 п. 1; Дружне склеп 18 п. В, м. 21 п. Е, м. 24, склеп 58 п. С, склеп 66 п. В, м. 67 пв. підбій п. 2, м. 67 пд. підбій п. 3 (нижній ярус), м. 73 пв. підбій п. В, м. 73 пд. підбій п. D, склеп 78 п. D, склеп 84 п. D; Дудештій-Веки п. 2; Лучисте склеп 55 п. 2; Мако-Пап-хат I п. 2, 14; Мічурінське склеп 1 п. 1; Нейзац склеп 17 п. 1, 2, м. 103 (два похованих), м. 156, м. 208, п. 1, 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1; Пашкани п. 1; Трушень п. 1; Хунедоара-Тімішане п. 17; Чотири брати к. 3 п. 7.

На другому етапі було відібрано ті типи намистин, котрі представлені як мінімум у двох комплексах вибірки. Вказаним вимогам відповідають 55 типів намистин з 36 поховань. Серед них: 2 типи безбарвних намистин (Б 1, Б 4); 5 типів білих намистин (Біл 1, Біл 3, Біл 4, Біл 6, Біл 7); 4 типи чорних намистин (Чор 1, Чор 2, Чор 3, Чор 6); 7 типів червоних намис-

тин (Чер 1, Чер 3, Чер 4, Чер 5, Чер 6, Чер 7, Чер 9); 9 типів помаранчевих намистин (П 1, П 2, П 4, П 8, П 9, П 12, П 13, П 14, П 15); 2 типи жовтих намистин (Ж 1, Ж 6); 7 типів зелених намистин (З 2, З 3, З 4, З 5, З 8, З 10, З 11); 6 типів блакитних намистин (Блак 2, Блак 3, Блак 4, Блак 5, Блак 6, Блак 8); 9 типів синіх намистин (С 2, С 4, С 5, С 6, С 7, С 8, С 9, С 10, С 11); 4 типи фіолетових намистин (Ф 1, Ф 2, Ф 3, Ф 4). Решта намистин усіх інших типів (загалом 40) є малоінформативною.

Наступний етап дослідження полягав у порівнянні наборів типів намистин у парах таким чином: набір типів кожного поховання був порівняний з набором кожного наступного за ним у переліку поховання. Цей аналіз виявив 125 ланцюжків (табл. 1), серед яких 42 є такими, що складаються з двох типів та походять з двох поховань (визнані малоінформативними та з подальшого дослідження виключені).

З інших 83 ланцюжків були утворені такі, що мали найбільшу частоту зустрічальності типів. У результаті було отримано 33 ланцюжки (табл. 2), серед яких виокремились дві групи: I група — ланцюжки II—III ст. н. е. та II група — ланцюжки II — початку V ст. н. е. Виходячи з цього можна виділити такі типи намистин, характерних лише для ланцюжків I групи. До таких типів належать: Б 1, Чор 2, Чор 3, Чор 6, Чер 1, Чер 3, Чер 6, Чер 9, П 2, П 4, П 15, З 4, З 10, З 11, Блак 8, Ф 2. Серед типів II групи: Біл 6, П 13, П 14, Ж 1, З 8, С 6, С 8. Також виявилися наскрізні типи, характерні для обох груп: Біл 1, Чер 4, П 1, П 9, З 2, Блак 2, Блак 5, С 2, С 10.

Таблиця 1. Ланцюжки з типів намистин

№ п/п	Перелік ланцюжків	Кіл-сть типів, що утворюють ланцюжок	Кіл-сть комплексів, з яких походить ланцюжок
1—42	ЧорК 3 — ПК 1, ЧорК 1 — ЧорК 3, ПК 9 — ЖК 1, ЗК 2 — ФК 3, ЧорК 2 — ЧерК 4, ЧорК 2 — БлакК 4, ЧерК 4 — ФК 4, ЧерК 4 — ЗК 5, ПК 9 — ЗК 2, ЧерК 4 — ЗК 2, ЧерК 1 — ЗК 11, ЧерК 1 — ЧерК 4, ЧерК 1 — ЗК 2, ЧерК 9 — ЖК 1, ЧерК 9 — БлакК 5, ЧерК 4 — ЧерК 7, ПК 1 — СК 5, СК 5 — СК 9, ЧерК 4 — БлакК 6, Б 1 — СК 2, БлакК 2 — СК 2, ЧерК 4 — ЗК 3, БлакК 5 — СК 2, БілК 1 — ЗК 2, БілК 6 — БлакК 5, ПК 9 — СК 6, ЖК 1 — СК 8, ЖК 1 — СК 2, ЗК 8 — СК 2, ПК 9 — ПК 13, БілК 6 — ЗК 2, ЗК 2 — СК 8, ПК 4 — ЖК 1, ЖК 1 — ЗК 2, ПК 1 — ЗК 2, БілК 6 — ЧерК 4, БілК 3 — ЧерК 4, ЧерК 4 — ПК 1, ЧерК 4 — ПК 2, БілК 1 — БілК 6, ЧерК 4 — ФК 3, БілК 1 — БілК 4	2	2
43—57	БілК 6 — ПК 1, ПК 1 — ЖК 1, ПК 1 — ЗК 2, ЗК 2 — ЗК 10, ЧерК 1 — ЧерК 9, ЧерК 4 — БлакК 5, ЧерК 4 — ЧерК 9, Б 1 — ЧерК 4, ПК 2 — ПК 9, ЧорК 2 — БлакК 2, СК 2 — СК 8, ЖК 1 — СК 2, ЗК 8 — СК 2, БілК 1 — ЗК 2, ЧерК 4 — ЧерК 6	2	3
58—59	ЧерК 4 — СК 8, ЧерК 4 — БлакК 2	2	4
60—61	СК 2 — СК 6, ЧерК 4 — СК 2	2	5
62—86	ПК 9 — ПК 13 — ПК 14, БілК 6 — ПК 1 — ЖК 1, ЧерК 1 — ПК 1 — ЗК 2, ЧерК 1 — ЧерК 9 — ЗК 2, ЧорК 3 — ПК 1 — ПК 15, ЧерК 9 — ПК 1 — ЗК 2, ЧерК 4 — ЗК 2 — ЗК 11, ЧорК 2 — ЧерК 1 — ЗК 2, ЧерК 1 — ЧерК 4 — ЗК 2, ЧерК 4 — ПК 9 — ЗК 11, ЗК 2 — ЗК 10 — ФК 2, ЧерК 9 — ЗК 2 — ЗК 10, Б 1 — ЧорК 3 — ЧерК 4, Б 1 — ЧерК 9 — БлакК 5, ЧерК 4 — СК 2 — СК 11, ЧерК 4 — БлакК 2 — СК 2, ЧерК 4 — СК 2 — СК 8, ЧерК 4 — БлакК 5 — СК 2, БлакК 5 — СК 2 — СК 10, БілК 1 — БілК 6 — СК 2, ПК 4 — ЗК 2 — СК 10, БілК 6 — ЗК 2 — ЗК 10, Б 1 — ПК 1 — БлакК 2, БілК 6 — ПК 1 — ЗК 11, ПК 1 — ПК 4 — БлакК 5	3	2
87—88	ЧерК 1 — ЗК 2 — БлакК 4, ЧерК 9 — ПК 1 — СК 2	3	3
89—101	ЧерК 1 — ЧерК 9 — ЗК 2 — БлакК 4, ЧорК 2 — ЧерК 4 — ЗК 2 — ЗК 5, ЧерК 1 — ЧерК 9 — ЗК 2 — ЗК 10, ЧорК 2 — ЧерК 4 — БлакК 6 — ФК 3, ЧорК 6 — ПК 2 — ПК 9 — БлакК 2, БілК 1 — ЗК 2 — СК 2 — СК 5, БілК 1 — БілК 6 — ЗК 2 — СК 5, БілК 1 — ЧерК 1 — ПК 1 — СК 2, ЧерК 1 — ПК 1 — ПК 12 — СК 2, БілК 1 — БілК 6 — ЧерК 9 — СК 2, Б 1 — ЗК 2 — ЗК 10 — БлакК 2, БілК 1 — ЗК 2 — ЗК 10 — СК 4, БілК 6 — ПК 1 — ПК 4 — БлакК 5	4	2
102	БілК 1 — БілК 6 — ЗК 2 — СК 2	4	3
103—115	БілК 6 — ЧорК 3 — ПК 1 — ПК 9 — ПК 13, ЧерК 3 — ЧерК 9 — ЗК 4 — БлакК 8 — ФК 2, БілК 1 — БілК 6 — ЧерК 4 — ЗК 2 — СК 2, БілК 6 — ЧерК 4 — ЧерК 6 — ЗК 11 — БлакК 2, БілК 6 — ЧерК 4 — ЧерК 6 — ЗК 2 — БлакК 2, БілК 1 — ЗК 2 — БлакК 2 — БлакК 5 — СК 2, БілК 1 — БілК 6 — ЗК 11 — БлакК 5 — СК 2, БілК 1 — ЧорК 2 — ЗК 2 — ЗК 8 — СК 5, БілК 1 — ЧорК 2 — ПК 1 — ЗК 2 — СК 2, БілК 1 — БілК 6 — ЧерК 4 — ЗК 2 — ЗК 10, БілК 1 — ЧерК 9 — ЗК 2 — ЗК 10 — СК 2, ЧерК 1 — ЧерК 4 — ЧерК 9 — ПК 12 — СК 2, Б 1 — БілК 6 — ЧерК 4 — ЧерК 6 — БлакК 2	5	2
116—120	ЧерК 4 — ЗК 3 — БлакК 3 — СК 8 — ФК 1 — ФК 3, БілК 1 — БілК 6 — ЧерК 4 — ЧерК 6 — ЗК 2 — БлакК 2, БілК 1 — БілК 3 — ЧерК 1 — ПК 12 — ЗК 2 — СК 2, Б 1 — БілК 1 — ЧорК 2 — ЗК 2 — ЗК 10 — БлакК 2, БілК 1 — ЧерК 9 — ПК 1 — ПК 4 — БлакК 5 — СК 2	6	2
121	Б 1 — БілК 6 — БілК 7 — ЧерК 4 — ЧерК 6 — БлакК 2 — БлакК 6 — ФК 2	8	2
122	Б 1 — Б 4 — БілК 6 — ЧерК 4 — ЧерК 5 — ЧерК 6 — ЗК 2 — ЗК 10 — БлакК 2	9	2
123—124	ЧерК 1 — ЧерК 9 — ПК 1, БілК 1 — ЗК 2 — ЗК 10	3	3
125	БілК 1 — ЗК 2 — СК 2	3	4

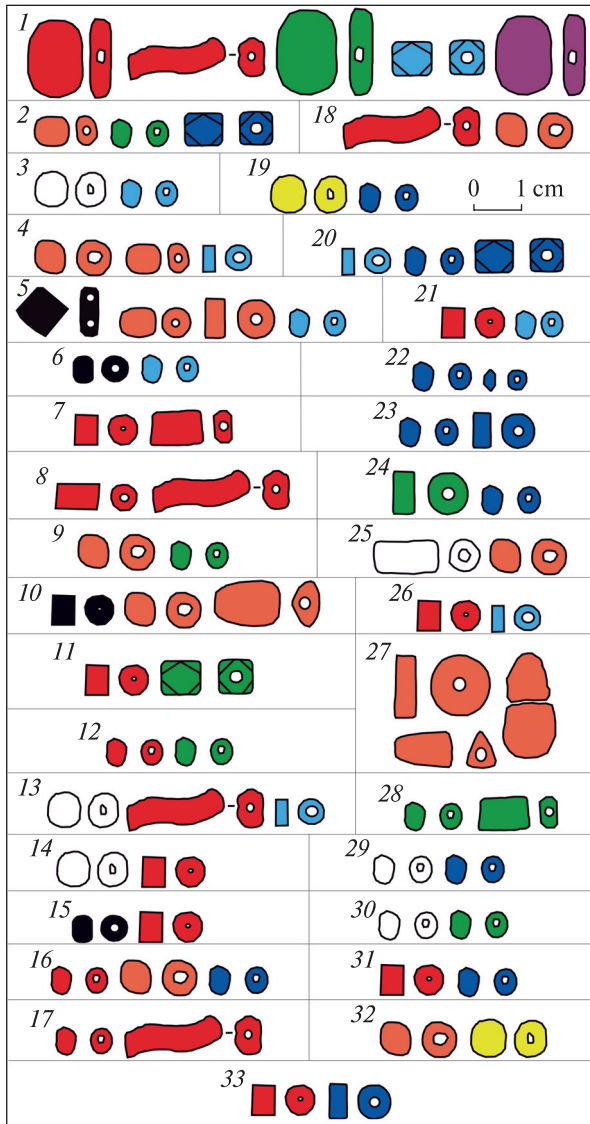

Рис. 2. Ланцюжки з типів намистин

Отже, починаючи з II ст. н. е. та до кінця III ст. н. е. побутують такі намистини: безбарвні кулясті зі скла з внутрішньою металевою прокладкою різних пропорційних характеристик; чорні кулясті та поперечно здавлені різних пропорційних характеристик, що виготовлялися зі

скла або геширу; геширові циліндричні різних пропорційних характеристик; геширові ромбоподібні; червоні кулясті та поперечно здавлені зі скла та граната; червоні скляні дископодібні; червоні скляні призматичні; просвердлені гілочки корала; помаранчеві бочкоподібні зі скла та сердоліку; бурштинові бочкоподібні сплюснені неправильної форми; бурштинові неправильної форми; зелені скляні дископодібні; зелені скляні призматичні; зелені скляні 14-гранні; блакитні скляні 14-гранні; фіолетового скляні дископодібні.

Для II — початку V ст. н. е. характерні білі циліндричні різних пропорційних характеристик з вапняку або скла, чи єгипетського фаянсу; помаранчеві трикутні з бурштину або скла; помаранчеві бурштинові вісімкоподібні; жовті кулясті зі скла або скла з металевою прокладкою; зелені скляні циліндричні різних пропорційних характеристик; сині скляні зрізано-біконічні; сині скляні циліндричні різних пропорційних характеристик.

Наскрізними (у похованнях I та II груп) є намистини різних пропорційних характеристик: білі кулясті та поперечно здавлені з вапняку або скла; червоні скляні або коралові циліндричні; кулясті та поперечно здавлені помаранчеві з бурштину чи сердоліку або скла; бурштинові помаранчеві циліндричні; зелені скляні кулясті та поперечно здавлені; скляні або халцедонові кулясті та поперечно здавлені блакитні; блакитні короткоциліндричні зі скла або єгипетського фаянсу; сині скляні кулясті та поперечно здавлені; сині скляні 14-гранні.

Характерними комбінаціями для комплексів II—III ст. н. е. з території між Дністром та Прутом є червоні дископодібні скляні намистини плюс просвердлені гілочки корала (Чер 3 — Чер 9 — 3 4 — Блак 8 — Ф 2) (рис. 2, 1).

Для пам'яток II—III ст. н. е. з території Криму:

1. Бурштинові бочкоподібні сплюснені помаранчеві намистини неправильної форми, зе-

Таблиця 2. Ланцюжки, що мають найбільшу частоту зустрічальності типів

№ групи ланцюжків	Перелік ланцюжків	Датування ланцюжків
I	ПК 1 — ЗК 2; ЧорК 3 — ПК 1 — ПК 15; ЧерК 4 — ЗК 11; ПК 4 — ЗК 2 — СК 10; Б 1 — БлакК 2; ПК 1 — ПК 4 — БлакК 5; ЧорК 6 — ПК 2 — ПК 9 — БлакК 2; ЧерК 9 — ПК 1; ЧорК 2 — ЧерК 4; ЧерК 1 — ЗК 2; ЧерК 1 — ПК 1 — СК 2; Б 1 — ЧерК 9 — БлакК 5; ЧерК 3 — ЧерК 9 — ЗК 4 — БлакК 8 — ФК 2; ЧерК 1 — ЧерК 9; ЧерК 4 — ЧерК 9; ЧорК 2 — БлакК 2; Б 1 — ЧерК 4; ЧерК 4 — ЧерК 6	II—III ст. н. е.
II	ЗК 2 — ЗК 10; БілК 1 — СК 2; БілК 1 — ЗК 2; ПК 1 — ЖК 1; ЖК 1 — СК 2; БлакК 5 — СК 2 — СК 10; ЧерК 4 — БлакК 2; ЧерК 4 — СК 8; БілК 6 — ПК 1; ЧерК 4 — БлакК 5; ЧерК 4 — СК 2; СК 2 — СК 8; ЗК 8 — СК 2; ПК 9 — ПК 13 — ПК 14; СК 2 — СК 6	II — початку V ст. н. е.

лені скляні кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик плюс сині скляні 14-гранні (П 4 — 3 2 — С 10) (рис. 2, 2);

2. Безбарвні скляні з внутрішньою металевою прокладкою кулясті намистини різних пропорційних характеристик, а також скляні або халцедонові блакитні кулясті поперечно здавлені намистини блакитного кольору різних пропорційних характеристик (Б 1 — Блак 2) (рис. 2, 3);

3. Кулясті та поперечно здавлені помаранчеві намистини різних пропорційних характеристик з бурштину, сердоліку, скла, а також бурштинові помаранчеві бочкоподібні сплюснені намистини неправильної форми плюс короткоциліндричні блакитні намистини зі скла або фаянсу (П 1 — П 4 — Блак 5) (рис. 2, 4);

4. Геширові ромбоподібні плюс помаранчеві бочкоподібні намистини зі скла та сердоліку плюс скляні помаранчеві дископодібні намистини, а також блакитні кулясті поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик зі скла або халцедону (Чор 6 — П 2 — П 9 — Блак 2) (рис. 2, 5);

5. Чорні скляні або геширові кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик плюс блакитні кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик зі скла або халцедону (Чор 2 — Блак 2) (рис. 2, 6);

Для поховань II—III ст. н. е. з території румунського Банату та Криму характерними є червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу плюс червоні призматичні скляні намистини (Чер 4 — Чер 6) (рис. 2, 7).

Для поховань II—III ст. н. е. з угорського Банату та Нижнього Дону, характерними є червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу плюс просвердлені гілочки корала (Чер 4 — Чер 9) (рис. 2, 8).

Маркерами поховань II—III ст. н. е. з межиріччя Дністра та Прута і Криму виявились сполучення:

1. Помаранчеві кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик з бурштину, сердоліку, скла, а також кулясті та зелені скляні поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик (П 1 — 3 2) (рис. 2, 9);

2. Геширові циліндричні намистини різних пропорційних характеристик плюс помаранчеві кулясті та поперечно здавлені намистини

різних пропорційних характеристик з бурштину, сердоліку, скла, бурштинові помаранчеві намистини неправильної форми (Чор 3 — П 1 — П 15) (рис. 2, 10);

3. Червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла та коралу та зелені скляні 14-гранні (Чер 4 — 3 11) (рис. 2, 11);

4. Червоні кулясті та поперечно здавлені намистини зі скла та граната плюс зелені скляні кулясті, поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик (Чер 1 — 3 2) (рис. 2, 12).

Для поховань II—III ст. н. е. з території Криму та Нижнього Дону характерними є:

1. Скляні з внутрішньою металевою прокладкою безбарвні кулясті намистини різних пропорційних характеристик плюс просвердлені гілочки корала, а також блакитні короткоциліндричні намистини зі скла або єгипетського фаянсу (Б 1 — Чер 9 — Блак 5) (рис. 2, 13);

2. Скляні з внутрішньою металевою прокладкою безбарвні кулясті намистини різних пропорційних характеристик, а також червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу (Б 1 — Чер 4) (рис. 2, 14).

Для поховань межиріччя Дністра та Прута, Буджака та Криму II—III ст. н. е. характерні чорні скляні або геширові кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик, а також червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу (Чор 2 — Чер 4) (рис. 2, 15).

Для поховань II—III ст. н. е. угорського Банату, Криму та Нижнього Дону характерними є червоні кулясті та поперечно здавлені намистини зі скла та граната плюс помаранчеві кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик з бурштину, сердоліку, скла, а також сині скляні кулясті, поперечно здавлені намистини (Чер 1 — П 1 — С 2) (рис. 2, 16).

Для поховань II—III ст. н. е. з території між Дністром та Прутом, Криму та Нижнього Дону характерними є:

1. Червоні кулясті та поперечно здавлені намистини зі скла та граната, а також просвердлені гілочки корала плюс зелені скляні дископодібні плюс блакитні скляні 14-гранні та фіолетові скляні дископодібні (Чер 1 — Чер 9) (рис. 2, 17);

2. Просвердлені гілочки корала та помаранчеві кулясті, поперечно здавлені намистини

різних пропорційних характеристик з бурштину, сердоліку, скла (Чер 9 — П 1) (рис. 2, 18).

Характерними комбінаціями для поховань II — початку V ст. н. е. з Криму є:

1. Жовті кулясті намистини зі скла або скла з внутрішньою металевою прокладкою, а також сині скляні кулясті, поперечно здавлені (Ж 1 — С 2) (рис. 2, 19);

2. Блакитні короткоциліндричні намистини зі скла або єгипетського фаянсу плюс сині скляні кулясті, поперечно здавлені, а також сині скляні 14-гранні (Блак 5 — С 2 — С 10) (рис. 2, 20);

3. Червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу, а також блакитні кулясті поперечно здавлені різних пропорційних характеристик зі скла або халцедону (Чер 4 — Блак 2) (рис. 2, 21);

4. Сині скляні кулясті, поперечно здавлені намистини плюс сині скляні зрізано-біконічні (С 2 — С 6) (рис. 2, 22).

Для поховань II — початку V ст. н. е. з угорського Банату та Криму:

1. Сині скляні кулясті, поперечно здавлені намистини, а також сині скляні циліндричні різних пропорційних характеристик (С 2 — С 8) (рис. 2, 23);

2. Зелені скляні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик, а також сині скляні кулясті, поперечно здавлені (З 8 — С 2) (рис. 2, 24).

Для поховань II — початку V ст. н. е. з Криму та Нижнього Дону:

1. Білі циліндричні намистини різних пропорційних характеристик з вапняку або скла чи єгипетського фаянсу, а також помаранчеві кулясті та поперечно здавлені різних пропорційних характеристик з бурштину або сердоліка чи скла (Біл 6 — П 1) (рис. 2, 25);

2. Червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу плюс блакитні короткоциліндричні зі скла або єгипетського фаянсу (Чер 4 — Блак 5) (рис. 2, 26);

3. Помаранчеві бурштинові циліндричні намистини різних пропорційних характеристик плюс помаранчеві трикутної в перетині форми з бурштину або скла, а також помаранчеві бурштинові вісімкоподібні (П 9 — П 13 — П 14) (рис. 2, 27).

Для поховань II — початку V ст. н. е. з угорського Банату, межиріччя Дністра та Пруту, а також Криму: зелені скляні кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик плюс зелені скляні призматичні (З 2 — З 10) (рис. 2, 28).

Для поховань II — початку V ст. н. е. з угорського та румунського Банату, а також Криму:

1. Білі кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик зі скла або вапняку, а також сині скляні кулясті, поперечно здавлені (Біл 1 — С 2) (рис. 2, 29);

2. Білі кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик з вапняку або скла плюс зелені скляні кулясті, поперечно здавлені різних пропорційних характеристик (Біл 1 — З 2) (рис. 2, 30).

Для поховань II — початку V ст. н. е. з угорського Банату, Криму та Нижнього Дону: червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу плюс сині скляні кулясті, поперечно здавлені (Чер 4 — С 2) (рис. 2, 31).

Для поховань II — початку V ст. н. е. з території між Дністром та Прутом, Криму та Нижнього Дону: помаранчеві кулясті та поперечно здавлені намистини різних пропорційних характеристик з бурштину або сердоліку чи скла, а також жовті кулясті зі скла або скла з внутрішньою металевою прокладкою (П 1 — Ж 1) (рис. 2, 32).

Для поховань II — початку V ст. н. е. з угорського Банату, межиріччя Дністра і Пруту, Буджака та Криму: червоні циліндричні намистини різних пропорційних характеристик зі скла або коралу плюс сині скляні циліндричні різних пропорційних характеристик (Чер 4 — С 8) (рис. 2, 33).

Таким чином, виокремлено 33 ланцюжки. Це доводить спроможність комбінацій намистин відігравати роль регіонально-хронологічних маркерів в жіночих пізньосарматських похованнях.

Айбабин А.И., Хайрединова Э.А. Ранние комплексы могильника села Лучистое в Крыму. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*. 1997, вып. VI, с. 274—311.

Алексеева Е.М. Античные бусы Северного Причерноморья. *Свод археологических источников*. 1975, вып. Г1—12.

Алексеева Е.М. Античные бусы Северного Причерноморья. *Свод археологических источников*. 1978, вып. Г1—12.

Алексеева Е.М. Античные бусы Северного Причерноморья. *Свод археологических источников*. 1982, вып. Г1—12.

Беспалый Е.И. Погребения позднесарматского времени у г. Азова. *Советская археология*. 1990, № 1, с. 213—223.

Беспалый Е.И., Лукьяшко С.И. Древнее население междуречья Дона и Кагальника. Курганный могильник у с. Высочино. *Материалы и исследования по археологии Юга России*. Ростов-на-Дону: ЮНЦ РАН, 2008, вып. 1.

Гросу В.И. Новые сарматские памятники на территории Молдавии (дополнения к археологической карте МССР). *Археологические исследования в Молдавии в 1979—1980 гг.* Кишинев, 1983, с. 28—53.

- Дзюндзю Е.С. Бусы и подвески сарматов Северного Причерноморья. *Дисс. ... канд. ист. наук.* Київ, 2016.
- Дьяченко А.Н., Блохин В.Г., Шинкарь О.А. Археологические исследования у с. Абганерово Октябрьского района Волгоградской области. *Археолого-этнографические исследования в Волгоградской области.* Волгоград: Перемена, 1995, с. 90—105.
- Клейн Л.С. *Время в археологии.* Санкт-Петербург: Евразия, 2014.
- Мошкова М.Г. Два позднесарматских погребения в группе «Четыре брата» на Нижнем Дону. *Вопросы древней и средневековой археологии Восточной Европы.* Москва: Наука, 1978, с. 71—77.
- Мульд С.А. Позднесарматское погребение в Центральном Крыму. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.* 2001, вып. VIII, с. 51—66.
- Мыськов Е.П., Сергацков И.В. Позднесарматские комплексы на Нижнем Дону. *Российская археология.* 1994, № 2, с. 179—190.
- Скрипкин А.С. *Азиатская Сарматия.* Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1990.
- Стоянова А.А. Бусы и подвески из могильника Нейзац. *Боспорские исследования.* 2004, вып. V, с. 263—319.
- Субботин Л.В., Дзиговский А.Н. Сарматские древности Днестро-Дунайского междуречья. II. Курганные могильники Дивизийский и Белолесский. Киев, 1990.
- Федоров Г.Б. К вопросу о сарматской культуре в Молдавии. *Известия Молдавского филиала Академии наук СССР.* 1956, № 4 (31), с. 49—65.
- Храпунов И.Н. Могильник Дружное (III—IV вв. нашей эры). Люблин: Изд-во Ун-та Марии Кюри-Склодовской, 2002.
- Храпунов И.Н. Новые данные о сармато-германских контактах в Крыму (по материалам раскопок могильника Нейзац). *Боспорские исследования.* 2003, вып. III, с. 329—350.
- Храпунов И.Н. Две могилы с погребениями женщин из некрополя Нейзац *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.* 2007, вып. XIII, с. 31—55.
- Храпунов И.Н., Мульд С.А. Склепы с погребениями III в. н. э. из могильника Нейзац. *Боспорские исследования.* 2004, вып. VII, с. 299—326.
- Grumeza L. *Sarmatian cemeteries from Banat (late 1st — early 5th centuries AD).* Cluj-Napoca: Mega, 2014.
- Gulyás Gy. *Szarmata temetőrészletek Makó környékéről (Csongrád megye). Évkönyv és jelentés a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. évi feltárásairól.* Budapest, 2012, p. 253—296.
- Vornic V., Tabuncic S. Un mormânt sarmatic descoperit la Truşeni (mun. Chişinău). *Revista arheologică.* 2008 (Seria nouă, vol. IV, nr. 2, p. 179—185).

Надійшла 11.10.2017

А.А. Олейник

Аспирантка кафедры археологии и этнологии Украины Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, aniaoleinyk@gmail.com

ХРОНОЛОГИЧЕСКИЕ ЦЕПОЧКИ ТИПОВ БУС ИЗ ЖЕНСКИХ ПОЗДНЕСАРМАТСКИХ ПОГРЕБЕНИЙ ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКОЙ СТЕПИ

Датировка типов бус по погребальному инвентарю не дает возможности превратить каждый отдельный тип бусин в самостоятельный хронологический индикатор и датировать погребения более узко, чем они были датированы на момент исследования. Вероятным путем разрешения этой проблемы является датирование комплексов не по отдельным типам, а их комбинациями. Для этого сделана попытка создания хронологических цепочек типов. Цепочка из двух и более типов предоставляет возможность оперировать более узкими датами. Выделено 33 цепочки, что доказывает способность сочетаний бус играть роль регионально-хронологических маркеров в женских позднесарматских погребениях.

Ключевые слова: позднесарматская культура, бусы, типы, женские погребения, датирование, хроноцепочки, маркеры.

Hanna O. Oliinyk

Postgraduate Student of the Department of Archaeology and Ethnology of Ukraine, the Odesa I.I. Mechnykov, aniaoleinyk@gmail.com

CHRONOLOGICAL CHAINS OF TYPES OF BEADS FROM THE LATE SARMATIAN FEMALE BURIALS IN EASTERN EUROPEAN STEPPE

The dating of the types of beads basing on the attendant grave goods does not make it possible to turn each type of beads into an independent chronological indicator and date the burial more precisely than it was done at the time of its discovery. The probable way to solve this problem is the dating of the assemblages not following the single types, but by their combinations. In order of this, the author proposes to create the chronological chains of types. Thus the chain of two or more types provides the opportunity to operate by the more narrow dates. Thirty three chronological chains of types were distinguished proving the possibility of combinations of beads to be the regional chronological markers of Late Sarmatian female burials.

Keywords: Late Sarmatian culture, beads, types, female burials, dating, chronological chains.

References

- Aibabin A.I., Hairedinova E.A. Rannie komplekxy mogilnika sela Luchistoe v Krymu. *Materialy po arheologii, istorii i etnografii Tavrii*. 1997, iss. VI, pp. 274-311.
- Alekseeva E.M. Antichnye busy Severnogo Prichernomoria. *Svod arheologicheskikh istochnikov*. 1975, iss. Г1-12.
- Alekseeva E.M. Antichnye busy Severnogo Prichernomoria. *Svod arheologicheskikh istochnikov*. 1982, iss. Г1-12.
- Alekseeva E.M. Antichnye busy Severnogo Prichernomoria. *Svod arheologicheskikh istochnikov*. 1978, iss. Г1-12.
- Bespalyi E.I. Pogrebeniia pozdnesarmatskogo vremeni u g. Azova. *Sovetskaia arheologiya*. 1990, no 1, pp. 213-223.
- Bespalyi E.I., Lukiashko S.I. Drevnee naselenie mezhdurechia Dona i Kagalnika. Kurgannyi mogilnik u s. Vysochino. *Materialy i issledovaniia po arheologii Yuga Rossii*. Rostov-na-Donu: Izd-vo YuNTs RAN, 2008.
- Diachenko A.N., Blohin V.G., Shinkar O.A. Arheologicheskie issledovaniia u s. Abganerovo Oktiabrskogo raiona Volgogradskoi oblasti. *Arheologo-etnograficheskie issledovaniia v Volgogradskoi oblasti*. 1995, pp. 90-105.
- Dzneladze O.S. Busy i podveski sarmatov Severnogo Prichernomoria. *Diss. ... kand. ist. nauk*. Kyiv, 2016.
- Fedorov G.B. K voprosu o sarmatskoi kulture v Moldavii. *Izvestiia Moldavskogo filiala Akademii nauk SSSR*. 1956, no 4 (31), pp. 49-65.
- Grosu V.I. Novye sarmatskie pamiatniki na territorii Moldavii (dopolneniia k arheologicheskoi karte MSSR). *Arheologicheskie issledovaniia v Moldavii v 1979-1980 gg.* Kishinev, 1983, pp. 28-53.
- Grumeza L. Sarmatian cemeteries from Banat (late 1st - early 5th centuries AD). Cluj-Napoca: Mega, 2014.
- Gulyás G. Szarmata temetőrészletek Makó környékéről (Csongrád megye). *Évkönyv és jelentés a Kulturális Örökségvédelmi Szakszogat 2009. évi feltárásairól*. Budapest, 2012, pp. 253-296.
- Khrapunov I.N. Mogilnik Druzhnoe (III-IV vv. nashei ery). Liublin: Izd-vo Un-ta Marii Kyuri-Sklodovskoy, 2002.
- Khrapunov I.N. Novyie dannye o sarmato-germanskih kontaktah v Krymu (po materialam raskopok mogilnika Neizats). *Bosporskie issledovaniia*. 2003, iss. III, pp. 329-350.
- Khrapunov I.N. Dve mogily s pogrebeniiami zhenshin iz nekropolia Neizats. *Materialy po arheologii, istorii i etnografii Tavrii*. 2007, iss. XIII, pp. 31-55.
- Khrapunov I.N., Muld S.A. Sklepy s pogrebeniiami III v. n. e. iz mogilnika Neizats. *Bosporskie issledovaniia*. 2004, iss. VII, pp. 299-326.
- Klein L.S. Vremia v arheologii. Sankt-Peterburg: Evraziia, 2014.
- Moshkova M.G. Dva pozdnesarmatskih pogrebeniia v gruppe "Chetyire brata" na Nizhnem Donu. *Voprosy drevnei i srednevekovoi arheologii Vostochnoi Evropy*. 1978, pp. 71-77.
- Muld S.A. Pozdnesarmatskoe pogrebenie v Tsentralnom Krymu. *Materialy po arheologii, istorii i etnografii Tavrii*. 2001, iss. VIII, pp. 51-66.
- Myskov E.P., Sergatskov I.V. Pozdnesarmatskie komplekxy na Nizhnem Donu. *Rosiiskaia arheologiya*. 1994, no 2, pp. 179-190.
- Skipkin A.S. Aziatskaia Sarmatiia. Saratov: Izd-vo Saratovskogo un-ta, 1990.
- Stoianova A.A. Busy i podveski iz mogilnika Neizats. *Bosporskie issledovaniia*. 2004, iss. V, pp. 263-319.
- Subbotin L.V., Dzigovskii A.N. Sarmatskie drevnosti Dnestro-Dunaiskogo mezhdurechia. II. Kurgannyie mogilniki Diviziiskii i Belolesskii. Kyiv, 1990.
- Vornic V., Tabuncic S. Un mormânt sarmatic descoperit la Truşeni (mun. Chişinău). *Revista arheologică*. 2008 (Seria nouă, vol. IV, no 2, pp. 179-185).